

בבא קמא נג

משה שווערד

1. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף נג. ונפל לאחורי הבור חוץ לבור. כתב בתורת חיים לאפוקי נפל לאחורי הבור ונחבט בחוליות הבור דחייב, להכי נקט אחורי הבור חוץ לבור. ועי' בר"י מלוניל דזה הדין לא דמי לאבנו שהניחו ברה"ר ונתקל בה ונישוף בקרקע עולם דחייב, דהתם ניזוק בגוף מעשה ידיו, ונקרא בור גמור ולא גרמא, אבל כותלי הבור שנתקל בהם, זה לא נעשה ע"י אדם אלא קרקע עולם הם וגרמא בעלמא הוא. וכ"כ במאירי.

2. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד א

א] רב לטעמיה דאמר רב בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו - משום שקרקע עולם הזיקתו [כמבואר בגמ' לעיל נ ב]. ומקשים הראשונים למה קתני במשנה שנפל מקול הכרייה, הרי גם אם נתקל בבור ונפל פטור על החבטה כיון שקרקע עולם הזיקתו. [1] ומתריצים הרשב"א, הראב"ד ותור"פ דאה"נ פטור גם אם נתקל בבור, ונקט מקול הכרייה אגב רישא, וכ"כ רש"י [לעיל נב]. ע"ש אות יב].

[2] התו"ח מתרץ ע"פ מש"כ רש"י [לעיל נב א] שרישא דמתנ' שקתני שחייב אם נפל לפניו מקול הכרייה מיירי אף בשור פיקח, וקמ"ל דליכא למימר הו"ל לעיוני כיון שנבהל מקול הכרייה. ולפ"ז בסיפא נקט שנבהל מקול הכרייה לרבותא שאע"פ שלא שייך לומר שהו"ל לעיוני מ"מ פטור כיון שנפל לאחוריו, אבל בלי קול הכרייה פשיטא שפטור משום שהו"ל ליה לעיוני.

3. דף על הדף בבא קמא דף נג עמוד א

בגמ': בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו ושמואל אמר בבור בין מלפניו בין מלאחריו חייב.

במשך חכמה (פר' משפטים) כתב, שלפי דעת שמואל מדוקדק היטב לשון הכתוב (שמות כא, לג), 'ונפל שמה שור או חמור', דלכאורה היה צריך לומר 'ונפל בו', אלא לשון הכתוב מורה, דאף אם הבור הוא סיבת התקלה חייב, והיינו באופן שנפל חוץ לבור כדעת שמואל.

4. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד א

ב] ושמואל אמר בבור בין מלפניו בין מלאחריו חייב וכו' אלא היכי דמי לאחוריו מקול הכרייה דפטור כגון דנתקל בבור ונפל לאחורי הבור חוץ לבור - כתבו הראשונים [נ"י, ראב"ד ומאירי בשיטה] שלפי שמואל הפשט במשנה נפל לפניו, היינו נפל לתוך הבור חייב, נפל לאחוריו היינו נתקל בבור ונפל חוץ לבור פטור. הלח"מ [נזק"מ יב - יח] ומרקה"מ [שם] מפרשים בשיטת הרמב"ם שכוונת המשנה, אם נתקל בבור ונפל חוץ לבור, אם נפל לפניו חייב לאחוריו פטור.

5. תוספות על בבא קמא דף נב/ב

לשמואל אגובה נמי מחייב. ע"כ בנתקל בגובה ונחבט בקרקע דאי בנחבט בגובה מודה רב דחייב כמו באבנו וסכינו ומשאו דאמר (לעיל דף ג.) אי דאפקריה בין לרב בין לשמואל היינו בור והיינו משום דחבטה דזדיה הוא וקשה דבנתקל בגובה ונחבט בקרקע מודה שמואל דפטור דקרקע עולם הזיקתו כדמוכח לקמן (דף נג.) אמר שמואל היכי דמי לאחוריו דפטור כגון שנתקל בבור ונפל אחורי הבור וי"ל כגון דעבד גובה ה' טפחים וסכיב הגובה חפר בעומק ה' טפחים ונתקל בגובה ונחבט בעומק בור א"נ דוקא התם גבי נפל מקול הכרייה פטר שמואל שקול הכרייה גרם לו ליפול וחבטה נמי לא גרם לו מעשיו שנחבט בקרקע שחוץ לבור ואין להקשות דלחייב בעל הבור החצי שעשה חצי התקלה ובכל נמי לחייב דהא מוקי לה כרבי נתן דכי ליכא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי י"ל דקסבר שמואל

שאין לחייב בעל הבור לעולם אפי' לרבי נתן אלא כשעשה כל התקלה אז יתחייב בעל הבור כשנחבט ואפי' נחבט בקרקע עולם או כשעשה ההיזק אע"ג שלא עשה התקלה **אבל בחצי התקלה לא יתחייב בור כשנחבט בקרקע עולם** ולפי זה אתי שפיר הא דמשמע לקמן (שם) נתקל באבן ונפל לבור דמחייב בעל האבן אע"ג דהאי בור לאו איהו כרייה:

6. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד א

ה' רב יוסף אמר הכא בנזקי בור בשור עסקינן מאי גיהו שהבאיש את מימיו דלא שנא לפניו ולא שנא לאחוריו מיחייב - **לכאורה קשה דמאי קמ"ל, פשיטא שאין הבדל בין נפל לפניו או לאחוריו**. האבן האזל [נזק"מ יב - י ד"ה דהנה] מביא שהרשב"א כתב דברייתא דבור בין לפניו בין לאחוריו חייב פשטיה אתי כשמואל, ומבאר האה"א משום שלפי רב שינויי דרבה ורב חסדא הם אוקימתות, ודוחק להעמיד באוקימתא, ולפי רב יוסף קשה מאי קמ"ל, מה ההבדל בין לפניו או לאחוריו לענין נזקי שור בבור.

7. דף על הדף בבא קמא דף נג עמוד א

בגמ': נפל לפניו מקול הכרייה חייב ואמאי נימא כורה גרם ליה. **ופירש רש"י**, 'וכורה פטור הוא, דגרמא בעלמא הוא, וכשאין הכורה בעל הבור עסקינן, אלא שהוא שכירו, וכגון שהיתה בור כרויה ועומדת קודם לכן, דאי האי כרייה הוי כורה חייב, דאין שליח לדבר עבירה דאסור לקלקל ברשות הרבים'. והנה, איסור זה אינו ודאי לא איסור דאורייתא, אלא מדרבנן, ויש לברר, האם באיסור דרבנן אומרים אין שליח לדבר עבירה.

כתב המהרי"ט בתשובה (ח"א סימן קט"ז), **דיש להסתפק אם באיסורא דרבנן אומרים אין שליח לדבר עבירה, כיון דמן התורה חשוב שליח, או דלמא, אפילו בדבר דרבנן דבר עבירה נחשב, ושייך בזה דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין**.

במשנה למלך (רוצה ב, ב), הוכיח מדברי רש"י, שהרי איסור זה דמקלקל ברשות הרבים פשיטא שהוא מדרבנן ועל כך אומרים אין שליח לדבר עבירה. עוד הוכיח, מדברי הגמרא לעיל (נא, א) בור של שני שותפין היכי משכחת לה, אי דשוו שליח תרווייהו ואמרי ליה זיל כרי לן ואזיל כרה להו אין שליח לדבר עבירה, ועבירה זו הוא מה שפירש רש"י כאן, דאסור לקלקל ברשות הרבים.

8. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד א

[ז] בא"ד - דאי האי כרייה הוי כורה חייב דאין שליח לדבר עבירה דאסור לקלקל רשות הרבים - המל"מ [הל' רוצה ב - ב הנ"ל נא. אות יד] מוכיח מרש"י שגם באיסור דרבנן אין שליח לדבר עבירה, דלקלקל רה"ר הוי איסור דרבנן.

המנ"ח [מצוה נג אות ה] והקו"ש [ב"ב אות עו] והנוב"ק [אה"ע סו"ס עח] נחלקו על המל"מ וכתבו דעשית בור ברה"ר הוי איסור מה"ת.

ולכאורה קשה למה רש"י מפרש משום שאסור לקלקל רה"ר, ואינו מפרש שאסור לעשות תקלה ברה"ר שע"ז יוזקו אנשים. וי"ל שרש"י סובר שעצם כריית הבור אינו אסור משום עשית תקלה כיון שהוא יכול לשמור עליו, ודמי לעשית אש או קנית שור שליכא איסור, והאיסור הוי מה שאינו שומר עליו, ולכן הוצרך רש"י לפרש שהאיסור הוא מה שמקלקל רה"ר, וכע"ז כתב הברכ"ש [סימן יז - ז].

המנ"ח [מצוה נג - ו] כתב שלעשות תקלה ברה"ר שבו יכולים אנשים להנזק או למות אסור מה"ת, ורש"י דנקט איסור קלקול לאו דוקא, וכוננתו דאסור לעשות תקלה, וזה איסור מה"ת.

9. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד א

[ט] הא מני רבי נתן היא דאמר בעל הבור היזיקא קעביד וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מהאי משתלם מהאי דתניא שור שדחף את חבירו לבור בעל השור חייב בעל הבור פטור ר"נ אומר בעל השור משלם מחצה ובעל הבור משלם מחצה - **נחלקו רש"י ותוס' מה שיטת ת"ק**. רש"י [ד"ה מאי] מפרש שלפי ת"ק בעל השור חייב נזק שלם, דכולה היזיקא עבד דאזלינן בתר מעיקרא, והוא התחיל בנזק. וכן כתבו התוס' [לעיל יג א] והרשב"א והג"א כן בשיטת רש"י. [ורש"י יג א] כתב שבעל השור חייב חצי נזק, ומקשים המהרש"א והמהר"ם שזה סותר דברי רש"י אצלנו]. **שיטת תוס' שלפי ת"ק בעל השור חייב חצי נזק**.

ולפי רש"י לכאורה קשה מה הראיה שלפי ת"ק לא אומרים אי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי, הרי אפשר לאשתלומי כל הנזק מבעל השור ולכן בעל הבור פטור. מביא המהרש"א אצלנו שמבואר בתוס' [לעיל יג א] שהראיה משור תם שדחף לבור, שבעל השור משלם חצי נזק, ואין בעל הבור חייב לשלם החצי השני. והתוס' מקשים מנ"ל שבשור תם בעל הבור פטור לגמרי. ולכן התוס' מפרשים שת"ק סובר שבעל השור משלם חצי נזק [בשור מועד], ובעל הבור פטור, אף על פי שגם הבור עשה היזיקא, מגזה"כ ונפל ולא שיפילוהו אחרים, וא"כ ראייה שלא אומרים אי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי.

וכתב התו"ח שלפי רש"י יוצא שר"נ ורבנן פליגי בתרת. א. האם בעל הבור עביד היזיקא או השור כולה היזיקא עבד. ב. האם אומרים אי ליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי. המהר"ם שיף והתו"ח מביאים ראייה לרש"י מלשון הגמ' שאומרת הא מני רבי נתן היא דאמר בעל הבור היזיקא קעביד וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מהאי משתלם מהאי, ומשמע דר"נ קאמר תרת, שבעל הבור עביד היזיקא, וכל היכא דלא אפשר לאשתלומי מהאי משתלם מהאי, ולפי התוס' לכו"ע בעל הבור עביד היזיקא אלא שלפי רבנן פטור מגזה"כ.

10. ספר שערים מצויינים בהלכה

בהגה"מ (נזק"מ פ"ב אות ג) דאם שניהם בני תשלומין אלא שהאחד עני ואין לו מה לשלם, לא ישלם חבירו יותר מדינו בשביל עניותו של זה. ועי' בי"ש"ש (סוסי"מ). אבל בטור (ח"מ סי' תי) כתב בשם הרמ"ה דה"ה גמי ב' שהזיקו ושניהם בני חיובא אלא שהאחד ברח או שאין לו מה לשלם משתלם מן האחר, והטור בעצמו לא ס"ל כהרמ"ה. והב"י כתב דבהגה"מ שם כתב תשובת מהר"ם עצמו בהיפך, עי"ש. ועי' בש"ך (שם סק"ד) דב' תשובות מהר"ם לא סתרי אהדדי. ועי"ש בקצוה"ח.

וכל היכא דלא אפשר לאישתלומי מהאי משתלם מהאי. כתב המרדכי (סי' נה) בשם מהר"ם, שאם בעל הסעודה עני ואין לו מה לשלם בזה לא יפסיד שמעון לשלם הכל, ולא אמרין כל היכא דליכא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי כו', אבל בשביל עניות של מסור, חבירו של שמעון, לא יפסיד שמעון לשלם הכל יותר מדינו. ומבואר ששנים שנתחייבו יחד ואין לאחד לשלם אין שני חייב לשלם בעדו. וכ"כ

11. דף על הדף בבא קמא דף נג עמוד א

בגמ': רבי נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא כו' כל היכא דליכא לאשתלם מהאי משתלם מהאי. בטור (חושן משפט סי' ת"י) הביא בשם הרמ"ה דכי היכי דאמר רבי נתן דהיכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי בשור ואדם שדחפו לבור, ה"נ אם שני בני אדם הזיקו ושניהם בני חיובא, אלא שברח האחד או שאין לו לשלם, משלם השני כל הנזק, אבל בשם הר"ר חזקיה מביא דבכה"ג ל"א היכא דליכא אשתלומי מהאי משתלם מהאי, דהיכא דשני אנשים ב"ח הזיקו אחד מיחייב רק חצי, ואין האחד צריך לשלם עבור נזקו של האחר, אף כשברח או אין לו, ודוקא באופן ששנים הזיקו והאחד פטור מן הדין כגון כלים בבור או שאחד הי' גרמא בנזקין, או תם שחייב רק חצי נזק אז משתלם מאידך.

והובא ב' דיעות אלו בשו"ע שם סעיף ט"ז. ועיין בש"ך סי' שצ"א (ס"ק א') וקצות החושן שם (סק"א). כיוצא בזה הביא במרדכי בשם תשובת הר"ם ששנים שמסרו ביחד, כל א' משלם החצי, ואם הא' עני משלם השני את הכל. וכתב הש"ך (ס"ק מ"ב) דמהר"ם לשיטתו, אבל להחולקין בסי' ת"י ה"נ חולקין במסור, ובכ"ע אינו משלם רק החצי. הגרעק"א בהגהותיו לח"מ (סי' כ"ט סעיף ב') כתב לגבי הא דאיתא שם שעדים שאמרו עדות שקר העדנו נאמנין לגבי עצמן, וחייבים לשלם כל מה שגרמו בעדותם. דאם העני הא' תלוי במחלוקת ב' דיעות הנ"ל אי השני צריך לשלם החצי או לא. ובתוך דבריו כתב דיש לחלק דלגבי שני עדים, כיון בהזקק לא שייך שהאחד בעצמו יזיק. שהרי בעדות של עד אחד אי אפשר להוציא ממון, לכן ש' לומר דלכו"ע משלם האחד רק חצי. ועי"ש עוד בב' עדים שהאחד הודה ששיקר והשני עדיין מחזיק שאמת העיד, כמה משלם אותו עד שמודה.

12. מהר"ץ חיות מסכת בבא קמא דף נג עמוד א

גמרא ר' נתן דיינא ונחית לעומקא דדינא. נ"ב עי' יד מלאכי סימן תקצ"א בשם הכנה"ג דע"כ הלכה כר' נתן דוקא היכא דפליג נגד יחיד אבל נגד רבים הלכה כרבים אף נגד ר"נ והביא שכן מוכח מהרי"ף פ' הכונס ע"ש ובאמת

מכאן מוכח איפכא דאף נגד רבנן אמרינן ר' נתן דיינא הוא ונחית לעומקא כמו דאמר רבא כאן הניח אבן ע"פ הבור וכו' באנו למחלוקת ר"נ ורבנן וקי"ל באמת כר' נתן אלמא אפילו נגד רביב. ועי' רא"ש פרק אף על פי:

13. שערים מצויינים בהלכה

דמבואר נמי כן. וברא"ש (פ"ד סי' ד) כתב הטעם דפסקר כשמואל בדיני, לפי שידעו ששמואל היה רגיל תמיד לפסוק דינין ולכן היה מדקדק בהן ויורד לעומקן ומשכיל על כל דבר אמת. והחיד"א בברכי יוסף (שיו"ב י"ד סי' רמב) כתב שהרב הדיין המתמנה על חלק פרטי, כל רעיוניו בו, והוא בקי בפרטי הדינים. וגם ברופאים זה מומחה לעינים וזה לאזנים וכו'.

רבי נתן דיינא הוא ונחית לעומקא דדינא. לעיל (לט.) אמרו כן על רבי יוסי בר חנינא, ועי' מה שכתבנו שם (ד"ה והא). ועי' ברש"י מס' נדרים (צ. ד"ה מאן חכים) דמבואר דגם בעניני איסור והיתר פסקינן כר' נתן, משום שיורד לעומק הדין. ועי' ביד מלאכי (סי' תקצא) בשם דינא דחיי, שנקט כלל זה אף בדיני נפשות. וע"ע בחי' הרשב"א מס' גיטין (לו. ד"ה לו ולערב) דמה"ט פסק כר' נתן. ועי' בתוס' מס' ב"ב (קנג: ד"ה כמאן)

14. ספר ים של שלמה - בבא קמא פרק ה אות מ

ואם ברח אחד, או לית ליה מידי לשלומי, שגובה הניזק כל הזיקיו מן השני, מהא דר' נתן. היכא דליכא לאשתלומי כו'. וכן פסק הרמ"ה. [1] ובתשובה אחרת כתב, דאפי' ר' נתן לא אמר היכא דלית לאישתלומי מהאי משתלם מהאי, אלא היכא דהאי לאו בר תשלומין הוא כלל. כגון שור תם שדחף חבירו לבור. או שור ושור פסולי המוקדשים שנגחו. או שלמים שהזיקו, דבשר שהוא חלק בעלים, ואמורין שהוא חלק גבוה הזיקו יחד. אבל אם שניהם בני תשלומין, אלא שאחד עני, ואין לו מה לשלם, לא ישלם חבירו יותר מדינו, בשביל עניותו של זה עכ"ל:

15. ספר ים של שלמה - בבא קמא פרק ה אות מא

פסק... [2] ואינו דומה לברח או העני, אפילו בשעת ההיזק. מ"מ איכא מן האפשרי לאישתלומי מיניה שיתעשר, או ימצא כדי ידו. וכן האידנא, אף דלא מגבינן דיני קנסות. אפ"ה איכא מן האפשרי לאשתלומי מיניה, היכא שיתפוס, כדפי' לעיל, מה שאין כן בנדון זה. ועוד יראה לדון כדין הגאון, כי מסתמא

16. דף על הדף בבא קמא דף נג עמוד א

בגמ': ר' נתן כו', כל היכי דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי. בחו"מ (סי' כ"ה סעי' ג') מבואר שאם שנים מתוך שלושה חייבוהו וא' זיכה אותו, ונמצא שטעו בדין באופן שצריכים לשלם לו, משלמין לו השנים שתי חלקים, וחלק השלישי הרי הוא נפסד.

והק' שם בקצוה"ח (ס"ק יב) דאמאי לא נימא כאן כדר' נתן דכל היכי דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהא, ואותם שני דיינים שחייבוהו לא כדין, ישלמו ביניהם גם עבור חלק השלישי.

[1] וכתב בקצוה"ח לתרץ עפ"י הסברא המבואר כאן בפוסקים, דכי אמר ר"נ דהיכי דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי, היינו דוקא באופן שכל א' הי' יכול להזיק לבדו, אבל אם כל א' לבדו אינו יכול להזיק, ליכא דינא דר"נ. וה"נ בג' של בית דין, בעינן לכל א' וא' מהם לדון, ואין יכול להזיק מבלעדי חבירו, ולכן אם שנים חייבוהו וא' זיכה אותו, אין המחייבין צריכים לשלם עבור המזכה.

[2] הגר"ש שקופ בשערי יושר (שער ז' פ' כ"א) כתב ליישב דהך דינא דר"נ דהיכא דליכא לאשתלומי מהאי משתלם מהאי, אין הכוונה שכל א' מהמזיקים הוא כאילו עשה הוא בעצמו את כל ההיזק, אלא הכוונה שהמעשה שעשה האחר מתייחס כאילו הוא עשאו ומתחייב בגללו. וא"כ הכא בדיינים ל"ש למימר שישלמו עבור המזכה, שהרי הוא שצווח שזכאי הוא וכדינה של תורה, לא חל עליו שם מזיק כלל, וא"כ אי אפשר לחייב האחרים בגלל מעשה שלו, שאין זה מעשה היזק.

17. שיטה מקובצת מסכת בבא קמא דף נג עמוד א

פשיטא מאי דקאמר באנו למחלוקת רבי נתן ורבנן דלרבנן פטור בעל הבור וחייב בעל האבן מחצה ולרבי נתן כל אחד משלם מחצה פשיטא מהו דתימא התם הוא דאמר ליה בעל הבור לבעל השור אי לאו בירא דידי תורא דידך הוה קטיל ליה לאו דוקא דאם כן הא ודאי פטור דתורא קטלא קטל אלא כלומר שור שלך כדאי בפני עצמו שהיה יכול להזיק כל זה הנזק וכיון שכן ואין אתה משמרו ראוי שתתחייב מחצה כמוני אבל הכא מצי אמר ליה בעל האבן אי לאו בירא דידך אבנא דידי מאי הוה עבדא אי נמי הוה מתקיל בה הוה נפל בה ולא הוה מטי לה מינה כולי האי היזקא וכיון שכן נזקך הרבה משלי ואני ראוי לשלם פחות ממך קא משמע לך דאמר ליה אי לאו אבן לא הוה נפל בבירא וכיון שכן בשוין חשבינן להו. ע"כ. הרא"ה ז"ל.

18. קהלות יעקב | סו"ס יז |

וצריך לעיין לר"ג דסבר האי כולי היזקא
עבד למה לא נאמר מה"ט דר"ה
מזה גובה ר"ה מזה גובה כדאר"ח גבי גזל
ול"ג הצעלים וצא אחר ואכלו דרמ"ג ורמ"ג
כיון שיש צמטשה של כח"א כדי לתצוה כולו
ור"ג הכא צשור שדחף לצור למה לא נימא
רמ"ג ורמ"ג כיון שיש צכח"א כדי לחייבו
צכולה היזקא, [כגון צכני גווי דדף י"ג]
א"י כולו מזה וחלי מזה [כשששור הדוחף
הוא חס] וחילו ר"ג לא קאמר חלל דצמח
שליכא לאשתלומו מהאי משתלם מהאי. וחלי
יש להלק בין מעשה אחת לשני מעשים דצכח"א
דר"ח צגזל ול"ג הצעלים וצא אחר ואכלו
עשה כח"א מעשה צפני עלמו אשר אפשר
לחייבו עבודה ויכול התצוה להביא עדים
על המעשה שהי ולתצוה צמיוחד. חבל
צכח"א דר"ג צשור שדחף לצור ליכא חלל
מעשה אחת אע"פ שלכח"א יש לחייבו מחמת
חלקו שצח"א מעשה דח"א כולל היזקא עבד
כ"י מ"מ כיון שפ"כ צ"ד דניס על מעשה זו
וצמעשה זו איכא שני שותפין שעל שניהם
רמיא השלומין אין כדון נותן שכצ"ד יגבו
מכאחד כל הכיוק צזמן שדנין על מעשה
ששניהם שותפין צו, ועיין לקמן ס"פ המניח,
ומקום הנחתי למעיינים לעיין צזה.

19. תוספות מסכת בבא קמא דף נג עמוד ב

שור ושור פסולי המוקדשים שנגחו - פירש רב יהודאי גאון דהיינו שור בכור דלא פריק ליה ולפי שאין לו פדיון אעפ"י שדינו להיות נשחט במדינה ונאכל לכהנים במומו כצבי וכאיל דאפילו להאכילו לנכרים מתיר ר' עקיבא בבכורות (דף לב:) מטעם דאיתקש לצבי ואיל אפי' הכי לא חשיב בחייו ממון הדיוט ושור רעהו וכן כל פסולי המוקדשים שלא נפדו אבל במוקדשין שנפדו ליכא לאוקמי דשור רעהו מקרו אע"פ שאסורים בגיזה ועבודה דהא

לקמן בשמעתין מחייבין שור הדיוט שהמית שור פסולי המוקדשין ובור נמי הוה מחייבין אי לאו משום דכתיב והמת יהיה לו.

20. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד ב

א] רד"ה ה"ג מאי ניהו שור בכור דלא פריק ליה - בכור בעל מום שאין בר פדיון ואף על פי שהכהן אוכלו לא קרינא ביה שור רעהו וכו' - **המהרש"ל | הובא במסורת הש"ס | והמהר"ם מוחקים את כל הדיבור של רש"י, מכיון שמוכח מהתוס' שאלו דברי בעל הלכות גדולות ולא דברי רש"י. ועוד דרש"י | לעיל נא א | כתב בהדיא שבכור בעל מום קרינא ביה שור רעהו.**

ובהג' הב"ח [לעיל נא א] כתב לעיין ברש"י כאן, ומשמע שגרס דברי רש"י כאן, ולכן הב"ח מוחק ברש"י לעיל התיבות דקרינא ביה שור רעהו. גם הרשב"א כתב שבה"ג ורש"י פירשו שמירי בכור בעל מום. ובתור"פ [לעיל נא א] מקשה על רש"י שם מהגמ' כאן שמשמע שבכור בעל מום לא קרינא ביה שור רעהו.

21. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד ב

ב] תד"ה שור ושור פסולי המוקדשים שנגחו - פירש רב יהודאי גאון דהיינו שור בכור דלא פריק ליה וכו' - **הרשב"א מביא הר"ח שמפרש שור פסולי המוקדשים שלא נפדה.** וכן מפרשים בח' הראב"ד והרא"ה בשיטה. וכן צ"ל לפי רש"י [לעיל נא א] שסובר שבכור שנפדה הוי בכלל רעהו וחייב בנזקין.

הרשב"א והמהר"ם מקשים למה הבה"ג אינו רוצה לפרש [כמו הר"ח] שמירי בפסולי המוקדשים שלא נפדו. [1] הרשב"א מתרץ שלרבותא נקט שמירי אף בכור שאע"פ שא"צ פדיה ומותר לזרים, מ"מ אינו חייב בנזקין כיון שלא נקרא שור רעהו.

[2] **המהר"ם והמהר"ם שיף מתרצים שאם מירי בפסולי המוקדשים שלא נפדו היה לגמ' לפרש שמירי בלא נפדו, שסתם פסולי המוקדשין מירי בנפדו,** כמו הגמ' להלן שור פסולי המוקדשין אדם ושור חייבים ובור פטור, ולכן פירש שמירי בכור שא"צ פדיה. והטעם שהגמ' נקטה האי דינא בכור ולא בפסולי המוקדשין שלא נפדו הוי לרבותא, שאף בכור אינו בכלל רעהו.

22. ספר שערים מצויינים בהלכה

ובהא דפרש"י דשלשה שותפין בנזק וכו', עי' במאירי דשלשתן משלמין בשוה, ר"ל האדם הדוחף והשור ובעל הבור. וכ"כ בשיטת הקדמונים דהכי משמע דלענין נזקין כולן חייבין ומשלמין כולן בשוה ומכל אחד משתלם שלישי הנזק, דמשלשתן נעשה הנזק. ובשו"ע (ח"מ סי' תי סל"ד) פסק דאם השור מועד משלשים ביניהם, ואם הוא תם משלם השתות והמותור ישלמו ביניהם האדם ובעל הבור.

הא והא כרבנן הא בתם הא כמועד. הקשו המפרשים לפרש"י לעיל (נג. ד"ה מאי) בשור מועד שדחף לבור דמשלם נזק שלם [וברשב"א מביא ראייה לזה מדקתני בעל השור חייב, דמשמע סתמא חייב בכל], והכא משלם פלגא. ומפרש בפנ"י דהתם עיקר הטעם כיון שהשור התחיל בנזק ובתר מעיקרא אזלינן, אבל הכא לא שייך זה דהא שניהם הזיקו כאחד. וכ"כ בחי' הרשב"א שם דדוקא בשור ובור, דשור שדחף עשה כל הנזק, אבל שור ושור לא דכל חד וחד הזיק בפני עצמו.

23. תוספות מסכת בבא קמא דף נג עמוד ב

שור ואדם שדחפו לבור - **לא שדחף אדם בכוונה דא"כ בעל הבור אמאי מחייב** דאטו אם ישים אדם טליתו של חבירו באש של חבירו וכי יתחייב בעל האש **ואם תאמר אי שלא בכוונה אמאי יתחייב בבושת ויש לומר כגון שידע האדם בשעת נפילת חבירו וחשיב בכוונה** מידי דהוה אנתהפך דסוף פ"ב (לעיל ד' כז).

24. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד ב

ו] לענין כופר ושלשים של עבד שור חייב אדם ובור פטורים - **בתור"פ מקשה כיון שהשור והאדם דחפו ביחד א"כ אין לחייב השור כופר שלם אלא חצי כופר,** ולעיל [מ א] הגמ' מסתפקת האם כופר שלם אמר

רחמנא ולא חצי כופר. גם הרמב"ן במלחמות הרגיש בזה, ומתרצים המלחמות ותור"פ שרבא ס"ל כר' נתן דאי לא אפשר להשתלם מהאי משתלם מהאי, ולכן השור חייב כופר שלם. והנה כל קושייתם משום שלמדו שרבא מיירי שהשור והאדם דחפו ביחד, אבל לפי ביאור המהרש"ל בתוס' [להלן אות ז] מיירי שכל אחד דחף בעצמו, ולפ"ז ליכא קושיה כלל, דרבא קאמר שאם השור הרג בעצמו חייב כופר. וכך מתרץ ר' פרץ בסוף דבריו, שכל אחד דחף בפני עצמו.

25. דבר יעקב מסכת בבא קמא דף נג עמוד ב

יא] חמור ולא כלים - הרשב"א [כאן] והרא"ש בשיטה [לעיל ג ב] מביאים את הירושלמי שדוקא בבור של י' [בור של שיעור מיתה] יש מיעוט שממעט כלים, אבל בבור של ט' [בור דנזקין] כלים חייבים. ותמה היפה עינים היאך בור של ט' יהיה חמור מבור של י'.
הרשב"א מוכיח שהבבלי חולק על הירושלמי מהא דאמר שמואל [לעיל כח ב] אבנו סכיננו ומשאו שלא הפקירן מבורו למדנו, ופטורין אם הוזקו בהן כלים, ולפי הירושלמי דמי לבור ט' שחייב בו כלים.
בחז"ר אריה לב [סימן כב - ג] מקשה שכל בור של י' הוא ג"כ בור של ט', וא"כ יתחייב על כלים מצד בור של ט'. וצ"ל שבור של י' הוא לגמרי בור אחר.

26. ספר שערים מצויינים בהלכה

כלים בבור אם לא יפילם אדם, ומתני' דלעיל (נב). נפל לתוכו שור וכליו חייב על הבהמה ופטור על הכלים, ולחייב בעל השור והחמור המפילים, ולהוי כשור שדחף חבירו לבור, וכתב כיון דבעל השור והחמור אנוס בהפלה, יש לחייב בעל הבור, משום דכי ליכא לאישתלומי מהאי משתלם מהאי, ועי"ש שיש לדחות זה, ותירץ דאצטריך חמור ולא כלים היכא שנפלו כלים לבור ע"י רוח. ועי' במזרחי שם.

חמור ולא כלים. הקשה בריב"א עה"ת (משפטים ד"ה שור) בשם רבינו אפרים, למה לי קרא בחמור לפטור בו כלים בבור, בלאו קרא נמי פטורים, שלעולם לא יפלו

27. ספר שערים מצויינים בהלכה

[וכתב בתו"ת (סס) דדרשו כן משור או חמור, משום דקשה להו למה פרט מינים אלה ולא כתב סתם בהמה, וכדקי"ל לקמן (נד): אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור. ועי' בלקוטי הגר"א על הרמב"ם (נוק"מ פי"ג ה"ב) שמפרש דשור קאי על מיתה וחמור אנזקין, וכדאיתא לעיל (ג). חד אמיתה וחד אנזקין. וזהו שאמר ונפל שמה שור, זה בור שיש בו י' טפחים, דהיינו שיש בו כדי להמית, וחמור קאי על בור ט' טפחים שאין בו אלא כדי להזיק, והטעם הוא כי החמור מלא עצמות כמש"כ (ויחי מט-יד) "חמור גרם", ולא כמהרה הוא ימות כמו השור, ונתמעט האדם מן השור לפיכך לא נתמעט אלא ממיתה, אבל חמור קאי על נזקין, וכלים נתמעטו מחמור לפיכך נתמעט אפי' מנזקין. ועי' בדברינו לקמן (נד. ד"ה אמר קרא).

28. דף על הדף בבא קמא דף נג עמוד ב

אדרבה פטור גבי שור שכן פטור בו חצי נזק כוליה נזק מיהת לא אשכחן. הגר"ש שקופ הסתפק (הובא בקובץ ביאורים על אתר), לגבי שור של ישראל שנגח שור של עכו"ם פטור, אם הדין הזה דוקא בקרן דכתיב ביה רעהו, או גם בשאר נזקין כגון בשן ורגל יפטר אם הזיק עכו"ם. עוד הביא בשם בעל המנחת חנוך שהסתפק, באופן שהזיקה בהמתו בשן ורגל ואחר כך הפקירה, האם יפטר, כמו בקרן, דקיימא לן נגח ואחר כך הפקיר פטור.

את ספיקו פשט מכאן, בראיה ברורה שהוא פטור גם בשאר נזקין, דאם לא כן משכחת לה שיפטר בקרן מכל הנזק ובבור יתחייב, כגון אם הזיק לנכרי או שהפקיר את בורו (בבור ברשות) אחרי ההיזק, ובגמרא אמרו להדיא כוליה נזק לא אשכחן.

29. שעורי ר' דוד מסכת בבא קמא דף נג עמוד ב

שז) אי שור פסוהמ"ק נתמעט רק ממיתה או גם מנזקין גמ' לענין כלים ושור פסולי המוקדשין אדם ושור חייבין, ובור פטור, מ"ט אמר קרא והמת יהיה לו במי שהמת שלו יצא זה שאין המת שלו.

והנה כתב המנ"ח (מ' נ"ג) דכיון דהמיעוט הוא מקרא דוהמת יהיה לו, א"כ דוקא ממיתה נתמעט, משום דאין המת שלו, אבל אם רק הוזק, דהוי המת שלו, חייב.

אכן בפנ"י כאן כתב דאין שום סברא לומר שיפטר ממיתה ויתחייב בנזקין, אלא פטור לגמרי והא דילפינן מקרא דוהמת יהיה לו היינו דכיון דלא קרינן ביה והמת יהיה לו, לא שייך כלל בהאי ענינא, ונשאר בצ"ע ע"ש...

שח) פטור מנזקין הוי מיעוט מהקרא גופא ע"ז

ואפשר לומר דהא דכתב האו"ש דה"ה אם הוזק שור פסוהמ"ק פטור, אינו משום דס"ל כהפנ"י דהמיעוט הוי רק סימנא בעלמא, אלא דס"ל דאף נזקין גופא נמי נתמעטו מהך קרא דוהמת יהיה לו. דהא המיעוט הוא, דדוקא היכא דכל הנבילה שלו, אז חייב על ההיזק, וכל דאין הנבילה שלו פטור בבור, וממילא נתמעט גם מיתה וגם נזקין, דבמת אינו שלו, ובנזקין ליכא נבילה.

אבל עכ"פ כשיש נבילה הוי כל המיעוט רק מחמת דאין המת שלו, ולכן הקשה שפיר דבבן פקועה דהוי שלו הא ליכא מיעוט וא"כ יהא חייב בבור...

שט) לרבנן מ"ט בעינן מיעוט דוהמת יהיה לו

גמ' אמר קרא והמת יהיה לו מי שהמת שלו וכו'.

והנה כתב הרא"ש, וז"ל, ובכור בעל מום שנפל לבור, פטור, ואף על גב דמותר לזרים, שנאמר והמת יהיה לו וכו', ומהאי קרא ידעינן דאפי' פסולי המוקדשין שנפדו אם נפלו לבור פטור, כיון דאין יכול להאכילו לכלבים, וכ"ש בכור בע"מ שאין לו פדייה, דאף אם נגח שור או נגחו שור פטור, ע"כ.

וצ"ע בדבריו דהא ע"כ אזיל לרבנן דהוי ממון גבוה ודלא כריה"ג דהוי ממון בעלים, [דהא כתב דאף אם נגח שור או נגחו שור דפטור מחמת רעהו], וא"כ למה הוצרך לפטור בנפל לבור מחמת והמת יהיה לו, תיפו"ל משום דמזיק הקדש פטור.

ואולי כוונתו כיון דלעיל בפ"ק לא ברירא לן בודאות כרבנן.